

LA SITUACIÓ SOCIOECONÒMICA A BALEARS

Document bàsic d'anàlisi i proposta sobre l'actual situació socioeconòmica de Balears, amb especial esment de la qüestió turística. UGT i la col·laboració de experts. Novembre, 2004

Al número 9 d'aquesta pàgina d'opinió, corresponent al 3 de setembre de 2004, es varen incloure diferents documents del Govern, de les Patronals i dels Sindicats que analitzaven la situació turística a les Balears. Avui incloem un interessant document realitzat per UGT, i en el que han col·laborat diversos professionals i experts de la nostra comunitat.

Aquest document, segons els seus autors, pretén encetar un debat social referit a la nostra situació econòmica, especialment la turística. Inclou, a més d'un preàmbul, un diagnòstic de la situació i unes propostes estratègiques de mínims a partir de les quals s'hauria de dissenyar i posar en pràctica un ampli acord estratègic "entre les forces polítiques i socials de Balears".

DOCUMENT BÀSIC D'ANÀLISI I PROPOSTA SOBRE L'ACTUAL SITUACIÓ SOCIOECONÒMICA DE BALEARS AMB ESPECIAL ESMENT DE LA QÜESTIÓ TURÍSTICA

I. PREÀMBUL

El sindicat ha constatat que l'evolució econòmica del sector hotelier, caracteritzada per una important disminució d'estades turístiques i d'ingressos, més enllà d'oscil·lacions puntuals, ha tingut i està tenint una incidència negativa en l'ocupació i les condicions de treball de les plantilles afectades.

La conseqüència que s'ha valorat com a més preocupant de tota aquesta situació, tot i el repunt de final de temporada, és la reducció del temps d'obertura i d'activitat de gran nombre d'establiments en un procés que es podria batiar com de "reestacionalització".

En termes d'ocupació, això significa la conversió de contractes fixos en fixos discontinus, el retall dels períodes d'ocupació dels fixos discontinus i una pèrdua neta d'ocupació en els mesos de temporada baixa en què les cadenes hoteleres agrupen els seus fixos en uns hotels mentre tanquen els altres.

L'afirmació que el turisme a Balears, pel seu volum i abast, no és mai una qüestió purament "sectorial", ve confirmada amb les dades econòmiques generals més recents que apunten clarament a un estancament a més d'una pèrdua de força dels dos "motors" que han estat darrera les anteriors taxes de creixement: la construcció i el consum privat.

La dependència de l'economia balear d'una activitat turística estancada és un factor estructural que la condiciona i hipoteca el seu creixement. De fet, en no confirmar-se la reactivació del sector turístic, les previsions de creixement del PIB per enguany ja s'han hagut de revisar a la baixa.

Les dades d'ocupació de l'inici de la temporada d'enguany confirmaren l'alentiment de l'activitat econòmica malgrat el moderat augment de llocs de treball. Si parlem del mes de maig 2004 en relació al de l'any 2003, veiem un increment de l'1,13% (3.797 treballadors), dels quals el 59,78% corresponen a sectors públics mentre que l'ocupació en els sectors d'hoteleria i restauració experimenten un retrocés de 152 treballadors, xifra petita però prou significativa.

L'informe de conjuntura laboral, maig – agost 2004, elaborat pel sindicat, arriba a la conclusió de la dificultat que presenta la nostra economia “de generar més i millors ocupacions per a tots els ciutadans que s'incorporen al mercat de treball amb el consegüent increment de l'atur.” Pel que fa a la qualitat de les ocupacions creades, l'Informe conclou en “el progressiu empobriment del mercat de treball per la reducció de la contractació indefinida, l'increment de la contractació inferior a tres mesos i la contractació a temps parcial”.

Pel que fa a l'ocupació en la indústria hotelera i de restauració, en el període esmentat de maig – agost 2004, s'ha produït una disminució respecte del mateix període del 2003, xifrada en un 1,96%, que representa una pèrdua de 952 llocs de treball.

Les dades del tercer trimestre de 2004 registren un lleuger repunt degut a l'impuls de la construcció i a un final de temporada turística millor de l'esperat. No obstant això, no es pot parlar de millora de la situació laboral ni de reactivació econòmica ja que aquesta continua estancada a causa dels problemes de caràcter estructural que l'afecten.

La consideració d'aquestes dades, a més d'altres en la mateixa línia que es podrien aportar, així com la creixent preocupació que expressen un important nombre de delegats i afiliats que veuen perillar les seves actuals condicions laborals o, directament, els seus llocs de treball, ha fet que el sindicat hagi pres la decisió d'afrontar aquesta situació des d'una perspectiva rigorosa i global convocant a l'efecte diferents experts perquè aportin la seva visió mitjançant una diagnosi general com a fase prèvia a una altra on es demanarà que s'hi formulin propostes.

II. ANÀLISI I DIAGNOSI

LA CRISI TURÍSTICA

Més enllà del qualificatiu que s'assigni a la situació econòmica de Balears (crisi, desacceleració, recessió), el cert és que tots els indicadors del negoci turístic apunten a una disminució del seu volum i a una especial dificultat per a reguanyar les posicions avantatjoses de temps millors, amb les negatives seqüeles que aquesta situació comença a tenir sobre l'ocupació laboral en el sector. I tot això, més enllà de les fluctuacions conjunturals a l'alça o a la baixa que es produeixen fins i tot dins una mateixa temporada turística.

Fins ara, l'economia balear, basada en el turisme, havia exhibit una flexibilitat i una capacitat d'adaptació que li permetia superar els moments difícils amb què s'anava trobant en el seu camí sense necessitat de modificar cap dels elements estructurals que la definien.

La nota que caracteritza la situació actual és que el turisme presenta una recuperació molt més lenta i difícil que en les crisis anteriors. Aleshores, per tal de fer una diagnosi, s'escau demanar-se per què passa això, quines són les causes.

Les causes no les hem de cercar en una suposada manca de flexibilitat en els preus (tàctica forçosa que es manté) ni en una inexistent rigidesa de les plantilles, ni tan sols en els efectes d'una conjuntura desfavorable, sinó en altres factors de calat més profund, alguns interns i d'altres, externs, ambdós relacionats.

Entre els factors interns hem de destacar la pèrdua de competitivitat, el retard de la nostra indústria en pujar-se al carro del canvi tecnològic, la seva inadaptació a les noves formes de contractació de viatges i estades, l'atractiu decreixent d'una oferta en certa mesura obsoleta i, en definitiva, una deficient adaptació de l'oferta a les noves exigències de la demanda.

Entre els factors externs, apuntem l'estancament de la demanda. El fet que l'oferta a nivell mundial per primera vegada supera la demanda, el canvi de costums dels turistes, l'augment de l'anomenat "turisme residencial" i l'emergència de destinacions competidores menys saturades i a bon preu.

En aquest apartat, s'ha de destacar la profunda transformació de les pautes de comportament de la demanda, caracteritzada per estades més curtes i freqüents, més preocupació per la seguretat, més autonomia en la contractació dels serveis (internet), utilització de vols de baix cost i reserves d'última hora.

El problema no és tant el volum de la demanda quant els nous hàbits que la caracteritzen. Els factors que han revolucionat el comportament dels nostres clients han estat la creació de les companyies aèries de baix cost i la generalització de l'ús de les noves tecnologies. Això està permetent cada cop que més turistes gestionin directament el seu propi viatge.

Així, mentre la demanda està sofrint una mutació sense precedents, la nostra estratègia turística i la infraestructura que la serveix, és essencialment la mateixa de fa quaranta anys amb l'agreujant que a molts dels nostres hotelers no se'ls veu preparats per fer front a la nova situació i amb ganes de dimitir d'un mercat que està sofrint canvis estructurals.

En aquest mateix apartat, s'ha de recordar que actualment no es donen aquelles circumstàncies favorables que indirectament ens beneficiaren com ara els conflictes armats en els països competidors o les decisions relatives al canvi de moneda.

Convé dir finalment que si bé el producte "sol i platja" en sí no es pot considerar en crisi, no és menys cert que té la necessitat del concurs d'una sèrie de factors complementaris que el continuï fent atractiu (medi ambient, entorn urbà netedat, infraestructures). Ara bé, una adaptació de l'oferta clàssica a les noves exigències de la demanda requereix quantioses inversions tant del sector públic com del sector privat.

Des del punt de vista dels recursos, l'anàlisi de costos – ingressos que requereix una reconversió és fonamental. Quant als costos, es pot avançar que serien alts i que recaurien damunt les esqueses de totes les parts implicades: empresaris, treballadors, administracions. La qüestió dels ingressos és igualment delicada. Tant el desplegament del Règim Especial Balear com la implantació de polítiques fiscals pròpies presenten tot tipus de dificultats.

LA CRISI TURÍSTICA, ÉS CONJUNTURAL O ESTRUCTURAL?

Per tal de contestar la pregunta, ens haurem de demanar primer si el sector turístic pot per sí mateix, comptant amb les receptes clàssiques (baixada de preus, ajust de plantilles), retrobar el camí de la recuperació o si, pel contrari, el model presenta tots els símptomes d'haver arribat al seu sostre i ja no té capacitat de regeneració i progrés.

Ens decantam per la segona resposta que ve avalada tant per l'anàlisi de dades que posen de manifest l'estancament del volum del negoci turístic com per la gran quantitat d'incògnites que obscureixen el futur. La crisi de fons de la indústria turística és una realitat des de fa més de 6 anys, això amb independència de les conjuntures més o menys favorables que es puguin donar. Si en els anys voltant a la cruïlla del canvi de segle els vents bufaren a favor, ara en fa dos en què la situació empitjora.

La crisi té una vessant territorial que no es pot deslligar del model socioeconòmic del qual n'ha de ser el suport i aquesta relació és lluny d'estar resolta. Sense entrar en detall, els dos pols del debat serien la protecció del territori com a actiu turístic front a l'ús immobiliari extensiu.

En aquest sentit, fets com l'aixecament de la moratòria urbanística i la construcció de noves autopistes, així com la prevista ampliació de l'aeroport, jugaran, tant directament com indirectament, a favor de l'anomenat "turisme residencial" i en contra del turisme hotelier.

Des de l'any 1986 l'economia balear perd capacitat malgrat que els darrers anys les febleses estructurals del model s'han maquillat amb creixements extraordinaris del sector de la construcció.

El sector turístic no ha engegat una renovació significativa del seu producte la qual cosa li ha dificultat l'adaptació als canvis de la demanda. Sense planificació prèvia, molts d'hotels estan introduint el "tot inclòs", sistema que posa en risc les iniciatives de qualitat a més de ser letal per a l'oferta complementària.

Davant aquesta situació, s'obren les incògnites sobre quin és el camí a seguir. No està definida quina serà l'estratègia de futur: si recuperar el turisme hotelier, apostar pel turisme residencial o determinar quin equilibri haurien de guardar entre ells.

Dins el propi sector, i més enllà del món turístic, no es percep cap consens ni es troba cap resposta a la pregunta de quins són els sectors econòmics o activitats productives de futur que haurien d'anar substituint o acompanyant el tradicional turístic la força del qual s'esvaeix progressivament. En aquest sentit, es troba a faltar un lideratge empresarial que mostri els camins a seguir de cara al futur.

L'insuficient finançament autonòmic, el poc pes dels pressuposts generals dins el PIB i la consegüent precarietat de les inversions públiques a la nostra comunitat dibuixen un escenari de dèficit estructural que s'afegeix com a nota negativa a l'hora d'aclarir les incògnites amb planificacions realistes i degudament finançades.

No oblidem que qualsevol intent de reconversió, si vol tenir èxit, s'ha de fer abans que la crispació s'apoderi del clima social. En aquest sentit, la pròpia indefinició sobre el futur constitueix un element central de la diagnosi.

FACTOR HUMÀ, COMPETITIVITAT I INNOVACIÓ

Les vies d'ajust utilitzades fins ara per a superar els cicles baixos de l'economia han estat les tradicionals (preus, plantilles, moneda), mai no s'ha comptat realment amb vies basades en la competitivitat a l'hora que l'esforç per a la millora de l'educació i la formació professional de la població ha estat clarament insuficient.

L'actual model funciona sense necessitat de mà d'obra qualificada i degudament formada cosa que genera casos de sobreeducació. No obstant, aquest excés no és dolent en sí perquè tot saber (en potència o en acte) s'afegeix a la "massa crítica" que les societats modernes necessiten per a absorbir els nous coneixements que poden fer canviar les coses. El que és dolent és la ignorància.

L'educació i la formació no han estat en el centre de la preocupació del nostre model socioeconòmic. Conseqüentment, Balears es troba enfora de comptar amb el capital humà necessari per a conformar una "societat del coneixement" homologable amb les que excel·leixen a nivell mundial.

La necessitat d'inversió en educació, des de l'ensenyament infantil fins a la Universitat passant per la formació professional, no ha estat en el centre del discurs social i polític malgrat estar demostrada la seva capacitat de desenvolupament de les societats modernes.

En aquest sentit, es detecta la manca d'una reflexió estratègica sobre la política educativa que s'hauria de dur a terme sobre la base de dos eixos: l'educació obligatòria, inclosa educació infantil, i la formació professional i la Universitat. Una reforma de la formació professional reglada és clau als efectes de fixar qualsevol estratègia de futur.

La inversió en investigació, recerca i innovació és pobre a nivell d'Estat i encara més minsa a Balears i aquest és un factor que incideix negativament en la capacitat de la nostra economia de transformar-se, ara que el model econòmic tradicional comença a mostrar símptomes clars de debilitat.

La situació econòmica no es pot deslligar de la situació social, política i cultural. Els canvis ocorreguts en les darreres dècades i els que s'estan produint ara mateix incideixen profundament en una societat cada cop més desestructurada.

No es pot fer cap plantejament de tipus econòmic o educatiu sense tenir en compte la política social, sense analitzar la situació de "l'estat de benestar" a les illes i quin esforç pressupostari es fa per a reforçar-lo. Si la societat està mancada de la cohesió que ofereix una política social potent, tindrà moltes més dificultats per a sortir de la crisi estructural en què es troba.

Fenòmens com la immigració són un exemple de les mancances existents en matèria de cohesió social. L'augment de les xifres d'immigrants no és deu només a l'efecte cridada sinó també a les reagrupacions familiars amb les consegüents demandes educatives, sanitàries i culturals.

La immigració té un impacte en la nostra societat que, a no tardar, produirà canvis considerables en tots els àmbits de la vida social i econòmica. El ràpid creixement demogràfic, els canvis en la composició sociològica de la població, les diferències culturals, la saturació de les aules i dels centres de salut i els problemes de convivència són alguns aspectes del fenomen al quals s'haurà de donar resposta positiva.

SECTORS

De la salut econòmica del sector turístic depèn en gran manera la marxa de les empreses dels altres sectors el futur de les quals n'està íntimament lligat. Aquesta és la raó per la qual en la diagnosi global s'ha tractat sobretot de la situació del sector motor de la nostra economia sense oblidar en cap moment que si de veres hi ha crisi turística, aquesta crisi és automàticament total del nostre sistema. A continuació, s'analitzen alguns aspectes dels sectors agrari, industrial i de la construcció.

El sector agrari pateix una crisi estructural que comença amb el boom turístic dels anys 60-70. La situació actual es caracteritza per l'explotació petita, preus a la baixa, poca rendibilitat, envelliment de la població activa i no incorporació de joves. Els cultius més rendibles són els de reguiu que només suposen un 12% del total.

Els enemics del sector són el valor urbanístic i no productiu de les terres, la incapacitat per a realitzar fortes inversions, la baixa formació i la creixent competència de productes de fora. El futur es presenta molt obscur, una agricultura sense pagesos, lligada a subvencions, marginal o complementària d'altres activitats.

Mentre la gran indústria sofreix els problemes de l'anomenada "deslocalització" (Buades, Caserio, Majorica), la petita indústria lligada a la construcció es veu arrossegada per les seves fluctuacions. En qualsevol cas, els problemes de la indústria i de l'exportació són estructurals: qualificació de la mà d'obra, capacitat de l'empresariat, inversió en R+D+I.

Quant al petit comerç, tant el dirigit al client nacional com al turista depenen, directament o indirectament, de la bona o mala marxa del sector motor. Específicament, el petit comerç turístic pateix la davallada de la despesa mitjana del turista a part de veure com cada vegada més els nous canals de comercialització estan fora del seu control.

Les causes de l'espectacular pujada de l'activitat de la construcció en els darrers anys han estat el Pla Mirall, l'efecte rebot de la moratòria urbanística i, indirectament, l'increment de la compra d'immobles com a refugi inversor davant la caiguda del mercat borsari.

L'arribada de mà d'obra immigrant ha estat al nivell de la demanda de mà d'obra, conseqüència de l'enorme activitat constructora. La qualitat de les obres i la seguretat s'han ressentit per la gran concentració de l'activitat en tant poc temps. El pla de carreteres en marxa no significa contractes per als constructors locals ja que aquestes grans obres s'adjudiquen sempre a les grans constructores estatals.

Seria un error estratègic basar el nostre model econòmic en la força de la construcció. La construcció no pot estar en el centre del model perquè, a més de ser de curt recorregut i causar impactes irreversibles en el territori, és un sector que ha d'estar al servei de les necessitats derivades de les activitats econòmiques motores del sistema i no a l'enrevés.

SITUACIO LABORAL

El mercat laboral que serveix el model econòmic balear respon a les seves necessitats, principalment la flexibilitat. La conseqüència d'aquesta realitat en la contractació laboral és el predomini de la temporalitat i de la precarietat.

Els factors que propicien aquesta situació són els empresaris que decideixen contractar sota modalitats temporals, la interpretació dels jutges que està al límit del que diuen les lleis i la negociació col·lectiva que afavoreix l'ús de la contractació temporal. D'altra banda, els convenis col·lectius no faciliten la flexibilitat funcional.

Aquesta situació ja està tenint efectes negatius en les prestacions dels treballadors passius amb la pensió mitjana més baixa d'Espanya. L'arribada de nous cotitzants no és la panacea perquè ells no fan més que afegir-se a la cadena d'actius - futurs passius.

Una ampliació actualitzada d'aquesta informació es pot trobar a l'Informe de conjuntura laboral maig – agost 2004 elaborat pel sindicat que conté informació estadística dels següents apartats: contractació, treballadors afiliats a la SS, atur, accidentalitat laboral, EPA, salaris, pensions i ECPF.

III. PROPOSTES

Pel que fa als objectius perseguits amb l'organització de les reunions d'experts i vistes les característiques generals de les aportacions fetes, l'apartat de propostes no s'ha enfocat en forma de catàleg casuístic de mesures operatives ans com la formulació general d'un reduït nombre de propostes bàsiques de caràcter estratègic amb l'objectiu de fixar un camp de joc de partida on debatre el futur del país amb els actors socials en els diferents àmbits on actuen, més enllà dels límits d'aquest document.

A) La primera conclusió a què s'arriba és la necessitat d'impulsar un Acord Estratègic entre les forces polítiques i socials de Balears que defineixi els grans objectius socioeconòmics a mig i llarg termini.

1. Els objectius de l'acord estratègic han de tendir a

- Establir les bases d'una economia productiva, competitiva i sostenible.
- Establir les bases d'una cohesió social i una sostenibilitat mediambiental que ens garanteixin el benestar futur.

2.- L'acord estratègic s'ha de basar en un diagnòstic de la situació com a condició prèvia a l'establiment de prioritats i a la proposta de mesures.

3.- L'acord estratègic ha d'incorporar un Pla d'actuacions a curt i mig termini que especifiqui les decisions a prendre en la línia dels objectius fixats.

B) Per tal d'acomplir els objectius de l'Acord Estratègic serà necessari abordar, entre d'altres, les qüestions següents:

1) Els Plans Territorials Insulars (PTI), per considerar que l'ordenació del territori és l'instrument bàsic per a l'articulació econòmica i social de cada una de les illes i la preservació del nostre patrimoni natural.

- 2) El pes decisiu de l'activitat turística en la nostra comunitat requereix la urgent presa de mesures que garanteixin la viabilitat futura del nostre model turístic davant els canvis que s'estan produint en els mercats i en els costums dels visitants.

- 3) El reconeixement de la importància del sector serveis no ha d'impedir la diversificació de la nostra economia, no sols en el sentit tradicional dels tres sectors clàssics, sinó també mitjançant activitats alternatives que aportin un alt valor afegit.

- 4) És una condició inexcusable la dotació d'infraestructures adequades a las necessitats de la nostra economia i dels ciutadans, amb especial esment al transport, les comunicacions i les telecomunicacions.

- 5) La recerca, el desenvolupament i la innovació (R+D+I), ja sigui en la fase d'investigació com en la d'aplicació al teixit empresarial, haurà d'ocupar un lloc preferent en qualsevol estratègia de futur.

- 6) El factor humà és essencial per assolir els objectius de competitivitat i sostenibilitat del sistema econòmic. Per això, l'educació en tots els seus trams i la formació professional han de rebre una atenció prioritària.

- 7) L'acord haurà d'incidir en la importància de la concertació social i en les potencialitats de la negociació col·lectiva, en el seu sentit més ampli, com a instruments de millora de les condicions laborals dels treballadors i de la competitivitat de les empreses.

C) Finalment, és condició necessària per a la viabilitat del Pla assolir un finançament públic suficient. Així mateix, determinats plans d'actuació requeriran, a més de fons públics, la implicació de fons privats.

Palma, octubre de 2004.
UGT -Illes Balears.

Han prestat la seva qualificada i desinteressada col·laboració a aquesta iniciativa de la Unió General de Treballadors de les Illes Balears els experts que es relacionen a continuació, en el benentès que no necessàriament se'ls ha d'entendre identificats amb la literalitat del document encara que sí amb la seva filosofia i línies generals.

Maidor Calvo

Pedagoga laboral

Pedro Campaner

Economista

Margalida Estelrich

Unió de Pagesos

Zohra Laaroussi

Mediadora Intercultural

Sebastià Lora

Prof. Secundària i expert en comunicació

Miquel Angel Llauger

Enginyer de Camins

Carles Manera

Economista

Martí March

Expert en Educació

Pedro Meaurio

Expert sector aeri

Luís Moyá

Economista i expert fiscal

Antoni Munar

Expert en turisme

Ivan Murray

Geògraf

Ferran Navinés

Economista

Llorenç Pou

Economista

Pere Rabassa

Arquitecte Urbanista

Jaume Xavier Rosselló

Empresari

Jaume Sitjar

Graduat Social i expert en autònoms i Pimes

M^a del Mar Socias Camacho

Llicenciada en geografia

Antoni Tarabini

Sociòleg

Enric Tortosa

Consell Superior d'Investigacions

Eduardo Vila Riera

Sector Comerç

Priam Villalonga

Directiu Banca

Antoni Villalonga

Analista